

Liikunta ja urheilu – sukupuoleen perustuva ja seksuaalinen häirintä

– Mitä siitä tiedetään tutkimuksen valossa?

Kansainvälisten tutkimusten pohjalta tiedämme, että yleisesti ottaen naiset joutuvat miehiä enemmän häirityiksi urheilu- ja liikuntasektorilla.

Tutkimukset ovat pääsääntöisesti kohdistuneet tyttöihin ja naisiin. Ainoastaan muutamat tutkimukset ovat tarkastelleet urheilua ja liikuntaa harrastavien miesten kokemuksia seksuaalisesta häirinnästä.

Harrasteliikunnan ja kilpaurheilun puolella sukupuoleen perustuvan ja seksuaalisen häirinnän tutkimus on Suomessa vasta alkutaipaleella.

Sosiaalisessa mediassa urheilijoihin yhä enenevässä määrin kohdistuva virtuaalinen seksuaalinen häirintä on viime aikoina huolestuttanut tutkijoita.

Lokakuussa 2017 useat yhdysvaltalaiset naisnäyttelijät toivat esiin, kuinka elokuvatuottaja **Harvey Weinstein** oli syyllistynyt vuosikymmenten ajan naisten seksuaaliseen häirintään ja väkivaltaan. Hollywoodia järkyttäneet paljastukset käynnistivät maailmanlaajuisen #MeToo -kampanjan, jonka myötä seksuaalista häirintää ja ahdistelua koskeva keskustelu virisi myös Suomessa eri toimialoilla.

Viimeisen vuoden aikana häirintä on puhututtanut myös liikunta- ja urheilusektorilla, jolla tapahtuvaa seksuaalista häirintää tutkitaan kansainvälisestikin tarkasteltuna niukasti. Tuoreesta tasa-arvovaltuutetun eduskunnalle jättämästä ja lajissaan ensimmäisestä tasa-arvoa koskevasta kertomuksesta (2018) ilmenee, että sukupuolten tasa-arvo on Suomessakin liikunnan ja urheilun parissa edelleen haastavaa ja häirinnän koko kuva on vielä hyvin hahmottomaton. Mitä häirintä on ja mitä siitä oikeastaan tutkitusti tiedämme?

Häirintä on lain kieltämää syrjintää

Häirintä on tarkoituksellisesti tai tosiasiallisesti jonkun ihmisarvoa ja henkistä ja fyysistä koskemattomuutta loukkaavaa käyttäytymistä, joka luo johonkin lakien kieltämään syrjintäperusteeseen liittyvän halventavan, nöyryyttävän, uhkaavan, vihamielisen tai hyökkäävän ilmapiirin. Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (1329/2014, 7 §) eli niin kutsuttu tasa-arvolaki mainitsee laittomiksi syrjintäperusteiksi sukupuolen, sukupuoli-identiteetin (ihmisen kokemuksen omasta sukupuolestaan) tai sukupuolen ilmaisun. Lisäksi yhdenvertaisuuslaki (1325/2014, 7 §) kieltää seksuaaliseen suuntautumiseen perustuvan häirinnän. Molemmat lait siis pitävät häirintää syrjintänä ja kieltävät sen.

Häirintä voi olla luonteeltaan kahdentyyppistä: sukupuoleen perustuvaa tai seksuaalista. Niille on yhteistä se, että häirintää kokenut ihminen ei haluaisi joutua häiritsevän ja näin ollen ei-toivomansa käyttäytymisen kohteeksi. Toisistaan ne eroavat siinä, että seksuaalinen häirintä on luonteeltaan nimensä mukaisesti seksuaalista, kun taas sukupuoleen perustuva häirintä ei ole. Sukupuoleen perustuva häirintä liittyy ihmisen sukupuoleen, sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun. Se ilmenee esimerkiksi sukupuoliä vähättelevinä vitseinä (esim. blondivitsit), loukkaavien ja sukupuolittuneiden sanojen käyttönä (mirri, kinkku, kana, suttura, mieskarkki, peräkammarin poika, narttulätkä, neitikiekkko) ja täysi-ikäisten naisten työttömyyden ja miesten pojitteluna. Sukupuoleen perustuvaa häirintää voi olla myös työpaikka- ja koulukiusaaminen silloin, kun kiusaaminen perustuu kiusatun sukupuoleen (Tasa-arvovaltuutetun kertomus eduskunnalle 2018).

Seksuaalinen häirintä on nimensä mukaisesti sanalista, sanatonta tai fyysistä käyttäytymistä, joka on luonteeltaan seksuaalista. Seksuaalisuutta halventavat huomautukset, kuten homottelu tai huorittelu, härskit vitsit tai tungettelevat kysymykset, seksuaalissävyytteiset juorut ja sukupuoliyhteyttä koskevat vaatimukset ovat esimerkkejä sanallisesta seksuaalisesta häirinnästä. Sanattomaan seksuaaliseen häirintään lasketaan tyypillisesti seksuaalisesti vihjailevat ilmeet tai eleet, toisen vartalolla viipyilevät niin sanotut hissikatseet ja viheltämisen ja maiskuttelun kaltaiset äännähdykset. Silloin kuin seksuaalinen häirintä tapahtuu tieto- ja viestintäteknologian avulla, kuva-aineistot, sähköposti- tai tekstiviestit tai puhelut ovat seksuaalisesti värittyneitä ja sisältävät seksuaalista huomiota, jota viestien vastaanottaja ei halua. Erityisesti sosiaalisessa mediassa urheilijoihin yhä enenevässä määrin kohdistuva virtuaalinen seksuaalinen häirintä on viime aikoina huolestuttanut tutkijoita (esim. Kavanagh, Jones & Sheppard-Marks, 2016). Fyysisessä seksuaalisessa häirinnässä on kyse ei-toivotusta koskettamisesta (silitäminen, halaaminen, hierominen, nipistely, kouriminen) eli ruumiillista koskemattomuutta ja seksuaalista itsemääräämisoikeutta loukkaavasta seksuaalisesta ahdistelusta sekä äärimmillään raiskauksesta tai sen yrityksestä, jolloin kyse on jo rikoslain mukaan rangaistavista seksuaalirikoksista.

Häirintä kansainvälisen liikunta- ja urheilututkimuksen valossa

Kansainvälisten tutkimusten pohjalta tiedämme, että eri rooleissa toimivat naiset joutuvat miehiä enemmän häirityiksi urheilu- ja liikuntasektorilla (Kirby & Demers, 2013). Esimerkiksi naispuoliset erotuomarit (Forbes, Edwards & Fleming, 2015), kilpaurheilijat (Fasting, Brackenridge & Walseth, 2007), liikuntatieteiden opiskelijat (Fasting, Chroni & Knorre, 2014) ja opetushenkilökunta (Taylor, Smith, Welch & Hardin, 2018) sekä urheiluseuroissa liikuntaa harrastavat (Lazarević ym. 2014) ovat tutkitusti kokeneet seksuaalista häirintää. Naiset eivät kuitenkaan näytä joutuvan seksuaalisesti häirityiksi samassa määrin kaikissa urheilulajeissa; lähes 60 eri urheilulajin norjalaistutkimus osoitti, että perinteisesti maskuliinisten ja miesenemmistöisten urheilulajien, kuten jääkiekon ja jalkapallon, naisurheilijat kokevat enemmän seksuaalista häirintää kuin feminiinisempiä lajeja harrastavat naisurheilijat (Fasting, Brackenridge & Sundgot-Borgen, 2004). Seksuaalisen häirinnän ja jopa väkivallan kohteeksi joutumista vaikuttavat lisäävän myös erät naisiin itseensä liittyvät haavoittuvuustekijät, kuten huono itsetunto, syömishäiriöt ja äärimmäinen riip-

Sanallinen seksuaalinen häirintä istuu tiukassa urheilumaailmassa, koska sitä usein edelleenkin virheellisesti pidetään huumorina.

puvuus valmentajasta (Cense & Brackenridge, 2001; Sundgot-Borgen, Fasting, Brackenridge, Torstveit, & Berglund, 2003).

Kansainvälisten häirintätutkimusten eräänä suurena puutteena on se, että ne ovat pääsääntöisesti kohdistuneet ainoastaan tyttöihin ja naisiin eivätkä ne näin ollen pysty tarjoamaan tutkimusperustaista tietoa siitä, missä määrin pojat ja miehet kokevat sukupuoleen perustuvaa tai seksuaalista häirintää urheilun ja liikunnan parissa. Ainoastaan muutamit tutkimukset ovat tarkastelleet urheilua ja liikuntaa harrastavien miesten kokemuksia seksuaalisesta häirinnästä (van Niekerk & Rzygula, 2010) tai lapsuusvuosien seksuaalisesta hyväksikäytöstä (Hartill, 2014), joihin heidän miesvalmentajansa ovat syyllistyneet.

Sukupuoli, sukupuolen ilmaisu ja sukupuoli-identiteetti

Nykytiedon valossa sukupuoli ei kuitenkaan ole vain kaksi, vaan ihmisen sukupuoli on huomattavasti moninaisempi. Naisten ja miesten lisäksi liikunnan ja urheilun maailmassa on ihmisiä, joiden kokemus omasta sukupuolestaan (sukupuoli-identiteetti) tai sukupuolen ilmaisun tavat eroavat syntymähetkellä määrittelystä juridisesta sukupuolesta ja sitä koskevista normeista, mikä lisää heidän todennäköisyytään joutua sukupuoleen perustuvan häirinnän kohteeksi. Näitä niin sanottuun sukupuolivähemmistöön kuuluvia ihmisiä ovat esimerkiksi muunsukupuoliset ihmiset, joilla saattaa olla kokemus itsestä sekä naisena että miehenä tai näiden rajalla, välillä tai ulkopuolella. Jotkut muunsukupuoliset mieltävät itsensä sukupuollettomiksi, monisukupuolisiksi tai sukupuoleltaan määrittelemättömiksi. Transsukupuolisten ihmisten sukupuolta määrittävät ruumiilliset tunnusmerkit tai odotukset eivät vastaa heidän omaa sukupuolikemustaan ja he kokevat tyypillisesti olevansa toista sukupuolta kuin mikä heidän sukupuolekseen on syntymän hetkellä tullut ja mihin heitä on sen jälkeen kasvatettu. Sukupuolivähemmistöihin kuuluvia urheilijoita ja liikunnan harrastajia häiritään joukkueissaan (Tagg, 2012) ja kouluikäiset joutuvat häirinnän kohteiksi koulujen liikuntatunneilla (Devis-Devis, Pereira-García, López-Cañada, Pérez-Samaniego, & Fuentes-Miguel, 2018). Sukupuoleen perustuvalla häirinnällä altistuu myös sukupuolen ilmaisun perusteella; eritoten sukupuoltaan omalle sukupuolelle epätyypillisesti eleillään, pukeutumisellaan tai liikkeellään ilmaisevat nuoret joutuvat häirityiksi (Garcia 2011, 48; Horn 2007, 368).

Seksuaalinen suuntautuminen on merkittävä häirinnän riskitekijä

Sukupuolen ja sen ilmaisun lisäksi seksuaalinen suuntautuminen on merkittävä häirinnän riskitekijä. Yleisesti ottaen homot, lesbot, biseksuaalit ja muut seksuaalivähemmistöön kuuluvat ei-heteroseksuaaliset ihmiset kokevat sanallista ja fyysistä seksuaalista häirintää heteroseksuaaleja enemmän (Katz-Wize & Hyde, 2012). Homot ja biseksuaaliset miehet joutuvat

fyysisen seksuaalisen häirinnän ja raa'an väkivallan uhreiksi vielä lesboja ja biseksuaalisia naisia useammin (Blondeel ym., 2018). Urheilun ja liikunnan parissa sanallista seksuaalista häirintää ilmenee esimerkiksi tilanteissa, joissa lesbo harrastaa miesenemmistöistä urheilulajia tai homon urheilusuoritus ei miellytä valmentajan silmää (Symons, O'Sullivan & Polman, 2017). Erityisesti joukkueurheilussa seksuaalivähemmistöt joutuvat sanallisen häirinnän kohteeksi kuullessaan homottelua ja homovitsejä (Denison & Kitchen 2015; Symons ym. 2017). Sanallinen seksuaalinen häirintä istuu tiukassa urheilumaailmassa, koska sitä usein edelleenkin virheellisesti pidetään huumorina. Joukkueurheilussa homottelu on nähty miehisen keskustelukulttuurin keskeiseksi osaksi (Lilleaas, 2007) sekä tavaksi psyykata omaa pelisuoritusta entistä paremmaksi ja häiritä vastustajan suoritusta (Rainey & Granito 2010). Ainakin aiempina vuosikymmeninä ennen #MeToo -ilmiötä myös osa urheilun parissa työskentelevistä naisista on laittanut itseensä kohdistuneen sanallisen seksuaalisen häirinnän sen piikkiin, että "pojat ovat poikia" (Shingles & Smith, 2008, 105).

Lisäksi tutkijat ovat jo pitkään arvelleet, että urheilijat ja liikunnan harrastajat, joilla on jokin vamma, ovat todennäköisesti muita alttiimpia häirinnälle (Kirby, Demers, & Parent, 2008). Vammaisurheilijat itse ovat toisinaan kokeneet, kuten sähköpyörätuolijalkapalloa pelaavat naiset (Cottingham, Hums, Jeffress, Lee, & Richard, 2018), että esimerkiksi sekajoukkueissa pelaaminen sekä kaikkia joukkueen jäseniä yhdistävä vamma ja kiinnostus urheiluun johtavat siihen, että sukupuoli ei ole merkittävä tekijä kentällä eikä sen ulkopuolella. Vammaisurheilun ja soveltavan liikunnan puolella tarvittaisiin kuitenkin kipeästi tutkimustietoa siitä, minkälaisia sukupuoleen perustuvan tai seksuaalisen häirinnän kokemuksia urheilijoiden ja liikunnan harrastajien arkeen sisältyy.

Kotimainen liikunnan ja urheilun häirintätutkimus käynnistynyt

Tutkittua tietoa maamme liikuntaympäristöissä koetusta tai havaitusta häirinnästä on erittäin vähän. Kasvatuksen ja koulutuksen näkökulmista jo 2000-luvun alkuvuosina seksuaalisuutta ja sukupuolta käsitelleet tutkimukset (esim. Lehtonen, 2003) tekivät näkyviksi koulujen liikuntatuntien sanallisen seksuaalisen häirinnän, erityisesti homottelun. Tuoreimpien häirintää sivunneiden kyselytutkimusten painopiste on ollut laajemmin peruskouluikäisten lasten ja nuorten kokemassa syrjinnässä. Vuonna 2013 kerätyn lapsiuhritutkimuksen pohjalta tiedämme, että lähes 5 500 liikuntaa tai urheilua ohjatusti harrastavasta kuudes- tai yhdeksäsluokkalaisesta peruskoululaisesta noin kahdeksan prosenttia raportoi kuulleensa joskus seksuaalissävytteisiä vitsejä tai tarinoita urheilu- ja liikuntaharrastuksissaan. Fyysistä seksuaalista häirintää urheilu- ja liikuntaharrastusten piirissä oli kokenut kaksi prosenttia tutkimukseen osallistuneista. Pojat olivat kohdanneet seksuaalista häirintää ja väkivaltaa kaksi kertaa tyttöjä useammin (Peltola 2016).

Lasten ja nuorten liikuntakäyttäytymistä selvittelevä LIITU-tutkimus puolestaan osoitti, että tutkimukseen

osallistuneista 11-, 13- ja 15-vuotiaista lapsista lähes 20 prosenttia oli kokenut tulleen kiusatuksi tai muuten syrjityksi liikunta- ja urheiluharrastuksessaan. Syrjinnän syiksi lapset ilmoittivat muun muassa seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen. Tytöt joutuivat sukupuolensa perusteella syrjityiksi tai kiusatuiksi liikunta- ja urheiluharrastuksissaan lähes kaksi kertaa yleisemmin kuin pojat (Laine, Salasuo & Matilainen 2016.)

Vaikka sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien 15–25-vuotiaiden nuorten hyvinvointia laajasti kartoittanut Alangon (2014) tutkimus ei kohdentunut selkeästi häirintään, paljasti se kuitenkin, että sukupuolen ilmaisuun ja seksuaaliseen suuntautumiseen pohjautuva kiusaaminen ja syrjintä ovat Suomessa yleistä. Transnuorista osa oli jäänyt näistä syistä pois liikuntatunneiltaan. Myös aikaisempi tutkimus on osoittanut, että koulujen ja oppilaitosten liikuntatunnit tuntuvan monista suomalaisista 16–30-vuotiaista sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvista opiskelijoista varsin ongelmallisilta ja ahdistavilta (Huotari, Törmä & Tuokkola 2011, 68). Erityisesti Alangon (2014) tutkimat homo- ja biseksuaaliset miehet arvioivat urheilumaailman asenteet heitä kohtaan kielteisiksi ja 40 prosenttia transnuorista ja 48 prosenttia seksuaalivähemmistöön kuuluvista nuorista pelkäsi tuntevansa itsensä ulkopuolisiksi urheilutilanteissa.

Harrasteliikunnan ja kilpaurheilun puolella sukupuoleen perustuvan ja seksuaalisen häirinnän tutkimus on vasta alkutaipaleella. Ensimmäisessä selvitystyössäni (Kokkonen, 2012) ilmeni, että sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvat urheilijat ovat joutuneet kohtaamaan sekä sukupuoleen perustuvaa häirintää (esim. urheilusuorituksen väheksyntää sukupuolen perusteella) että seksuaalista häirintää (esim. kuuntelemaan valmentajien loukkaavia seksuaalissävytteisiä vitsejä tai kommentteja sekä ehdotuksia sukupuoliyhteydestä). Aineisto on myös paljastanut, että joukkueetovereiden tai ryhmäliikunnan muiden harrastajien sanomat seksuaalissävytteiset loukkaukset ja vähättely sekä ilmeinä, eleinä ja äännähdyksinä ilmaistu sanaton häirintä kytkeytyivät seksuaalivähemmistöihin kuuluvien urheilijoiden ja liikunnan harrastajien henkiseen pahoinvointiin. Häirintä on koskettanut erityisesti miehiä ja homoja; miehet olivat kokeneet liikunnan ja urheilun piirissä sanatonta häirintää ja fyysistä häirintää naisia useammin ja homoja oli sanallisesti häiritty useammin kuin muilla tavoin seksuaalisesti suuntautuneita tutkimukseen osallistujia (Kokkonen, 2018.)

Vuosina 2014–2015 tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslaeissa sekä liikuntalaissa (390/2015) tapahtuneet laajennukset ovat nyt herättäneet tarpeen selvittää, millainen on liikunnan ja urheilun aloilla ilmenevän häirinnän ja muun syrjinnän tilanne lakiuudistusten jälkeisessä Suomessa. Opetus- ja kulttuuriministeriö myönsi kolmivuotisen rahoituksen Jyväskylän yliopiston liikuntatieteellisessä tiedekunnassa toteutettavalle PREACT -hankkeelle (<https://www.jyu.fi/sport/fi/tutkimus/hankkeet/preact>), joka viime syksystä saakka on keskittynyt selvittämään, missä määrin valmentajat, urheilijat ja liikunnan harrastajat – erityisesti sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvat ihmiset – kokevat ja havaitsevat häirintää ja muuta syrjintää eri liikuntaympäristöissä. Tutkimuksen keskiössä ovat myös koululiikunnan ja urheiluvallennuksen sukupuoliittuneet käytänteet.

Loppuvuonna 2018 päättyneen ensimmäinen aineistokeruuvaihe poiki yli 800 urheilun ja liikunnan harrastajan, yli 300 urheiluvallentajan ja lähes 200 liikunnanopettajan anonyymit kyselyaineistot, joiden analysoiminen on käynnistymässä. Tällä hetkellä PREACT-hankkeessa on meneillään toinen aineistokeruuvaihe, jonka aikana haastatellaan sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvia urheilijoita ja liikunnan harrastajia kilpa- ja harrasteliikunnassa ilmenevästä häirinnästä ja muusta syrjinnästä sekä vähemmistöihin kuuluvia lapsia ja nuoria heidän koululiikuntakokemuksistaan.

Ajantasaisen tutkimustiedon varassa on mahdollista keksiä keinoja ennaltaehkäistä häirintää ja siihen liittyvää pahoinvointia, kehittää liikunnanopettajien ja valmentajien koulutusta sekä edistää kaikkien liikunnasta ja urheilusta kiinnostuneiden yhdenvertaista mahdollisuutta liikkua fyysisesti ja psyykkisesti turvallisissa liikuntaympäristöissä.

MARJA KOKKONEN, PsT, LitM,
sertifioitu urheilupsykologi
Liikuntapedagogiikan yliopistonlehtori
PREACT-hankkeen vastuullinen tutkija
Liikuntatieteellinen tiedekunta
Jyväskylän yliopisto
Sähköposti: Marja.Kokkonen@jyu.fi

Lisätietoja: PREACT-hankkeen haastatteluihin on mahdollista vielä osallistua. Haastattelusta kiinnostuneet voivat ottaa yhteyttä hankkeen vastuulliseen tutkijaan Marja.Kokkonen@jyu.fi.

Lapsiuhritutkimuksen (2013) mukaan lähes 5 500 liikuntaa tai urheilua ohjatusti harrastavasta kuudes- tai yhdeksäsluokkalaisesta peruskoululaisesta noin kahdeksan prosenttia raportoi kulleensa joskus seksuaalissävytteisiä vitsejä tai tarinoita urheilu- ja liikuntaharrastuksissaan.

LÄHTEET

- Alanko, K.** 2014. Mitä kuuluu sateenkaarinuorille Suomessa? Ruotsista suomentanut Olavi Kaljunen. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 146, verkkojulkaisuja 72 & Seta, Seta-julkaisuja 23. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Blondeel, K., de Vasconcelos, S., García-Moreno, C., Stephenson, R., Temmermana, M. & Toskin, I.** 2018. Violence motivated by perception of sexual orientation and genderidentity: A systematic review. *Bulletin of the World Health Organization* 96, 29–41.
- Cense, M. & Brackenridge, C.** 2001. Temporal and developmental risk factors for sexualharassment and abuse in sport. *European Physical Education Review* 7, 61–79.
- Cottingham, M., Hums, M., Jeffress, M., Lee, D. & Richard, H.** 2018. Women of power soccer: Exploring disability and gender in the first competitive team sport for powerchair users. *Sport in Society* 21(11), 1817–1830.
- Denison, E. & Kitchen, A.** 2015. Out on the fields. The first international study on homophobia in sport. Viitattu 30.1.2019 <http://www.outonthefields.com/wp-content/uploads/2016/04/Out-on-the-Fields-Final-Report.pdf>
- Devis-Devis, J., Pereira-García, S., López-Cañada, E., Pérez-Samaniego, V. & Fuentes-Miguel, J.** 2018. Looking back into trans persons' experiences in heteronormative secondary physical education contexts. *Physical Education and Sport Pedagogy* 23(1), 103–116.
- Fasting, K., Brackenridge, C. & Sundgot-Borgen, J.** 2004. Prevalence of sexualharassment among Norwegian female elite athletes in relation to sporttype. *International Review of Sociology of Sport* 39, 373–386.
- Fasting, K., Brackenridge, C. & Walseth, K.** 2007. Women athletes' personal responses to sexual harassment in sport. *Journal of Applied Sport Psychology* 19 (4), 419–433.
- Fasting, K., Chroni, S. & Knorre, N.** 2014. The experiences of sexual harassment in sport and education among European female sports science students. *Sport, Education and Society* 19, 115–130.
- Forbes, A., Edwards, L. & Fleming, S.** 2015. 'Women can't referee': Exploring the experiences of female football officials within UK football culture. *Soccer & Society* 16 (4), 521–539.
- Garcia, C.** 2011. Gender expression and homophobia: A motor development and learning perspective. *Journal of Physical Education, Recreation, and Dance* 82 (8), 47–49.
- Hom, S.** 2007. Adolescents' acceptance of same-sex peers based on sexual orientation and gender expression. *Journal of Youth and Adolescence* 36 (3), 363–371.
- Huotari, K., Törmä, S. & Tuokkola, K.** 2011. Syrjintä koulutuksessa ja vapaa-ajalla: Erytistarkastelussa seksuaali- ja sukupuoliyvähemmistöihin kuuluvien nuorten syrjintäkokemukset toisen asteen oppilaitoksissa. Sisäasianministeriön julkaisut 11/2011. Helsinki: Sisäasianministeriö.
- Katz-Wise, S. L. & Hyde, J. S.** 2012. Victimization experiences of lesbian, gay, and bisexual individuals: A meta-analysis. *Journal of Sex Research* 49 (2–3), 142–167.
- Kavanagh, E., Jones, I. & Sheppard-Marks, L.** 2016. Towards typologies of virtual maltreatment: Sport, digital cultures & dark leisure. *Leisure Studies* 35(6), 783–796.
- Kirby, S. & Demers, G.** 2013. Sexual harassment and abuse in sport. Teoksessa: E.A. Roper (toim.) *Gender relations in sport*. Rotterdam: Sense Publishers, 141–161.
- Kirby, S. L., Demers, G. & Parent, S.** 2008. Vulnerability/Prevention: Considering the needs of disabled and gay athletes in the context of sexual harassment and abuse. *International Journal of Sport & Exercise Psychology* 6 (4), 407–426.
- Kokkonen, M.** 2012. Seksuaali- ja sukupuoliyvähemmistöjen syrjintä liikunnan ja urheilun parissa. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2012:5.
- Kokkonen, M.** 2018. Seksuaaliyvähemmistöjen häirintä joukkueessa tai liikuntaryhmässä: henkisen pahoinvoinnin näkökulma. *Liikunta ja Tiede* 55 (6), 96–102.
- Laine, A., Salasuo, M. & Matilainen, P.** 2016. Arvot, syrjintä ja kiusaaminen. Teoksessa: S. Kokko & A. Mehtälä (toim.) *Lasten ja nuorten liikuntakäyttäytyminen Suomessa*. LIITU-tutkimuksen tuloksia 2016. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2016:4, 57 – 61.
- Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 2014.** 1329/2014.
- Latcheva, R.** 2017. Sexual harassment in the European Union: A pervasive but still hidden form of gender-based violence. *Journal of Interpersonal Violence* 32 (12), 1821–1852.
- Lazarević, S., Dugalić, S., Milojević, A., Koropanovski, N. & Stanić, V.** 2014. Unethical forms of behavior in sports. / Ne-etickoponašanje u sportu. *Facta Universitatis: Series Physical Education & Sport* 12 (2), 155–166.
- Lehtonen, J.** 2003. Seksuaalisuus ja sukupuoli koulussa: Näkökulmana heteronormatiivisuus ja ei-heteroseksuaalisten nuorten kertomukset. Helsinki: Yliopistopaino.
- Liikuntalaki** 2015. 390/2015.
- Lilleaas, U.-B.** 2007. Masculinities, sport, and emotions. *Men and Masculinities* 10, 39–53.
- Peltola, M.** 2016. Ohjaajan väkivaltainen käyttäytyminen liikuntaharrastuksissa: sukupuolen ja maahanmuuttotoustan merkitys lapsiuhritutkimuksen valossa. Teoksessa: P. Berg & M. Kokkonen (toim.) *Urheilun takapuoli. Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus liikunnassa ja urheilussa*. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 186, 23–45.
- Rainey, D. & Granito, V.** 2010. Normative rules for trash-talk among college athletes: An exploratory study. *Journal of Sport Behavior* 33(3), 276–294.
- Shingles, R. R. & Smith, Y.** 2008. Perceptions of sexual harassment in athletic training. *Athletic Training Education Journal* 3, 102–107.
- Sundgot-Borgen, J., Fasting, K., Brackenridge, C., Torstveit, M. K. & Berglund, B.** 2003. Sexual harassment and eating disorders in female elite athletes—A controlled study. *Scandinavian Journal of Medicine and Science in Sports* 13, 330–335.
- Symons, C. M., O'Sullivan, G. A. & Polman, R.** 2017. The impacts of discriminatory experiences on lesbian, gay and bisexual people in sport. *Annals of Leisure Research* 20 (4), 467–489.
- Tagg, B.** 2012. Transgender netballers: Ethical issues and lived realities. *Sociology of Sport Journal* 29(2), 151–167.
- Tasa-arvovaltuutetun kertomus eduskunnalle 2018. Tasa-arvoajkai-
suja 2018:4.
- Taylor, E. A., Smith, A. B., Welch, N. M. & Hardin, R.** 2018. "You should be flattered!": Female sport management faculty experiences of sexual harassment and sexism. *Women in Sport and Physical Activity Journal* 26(1), 43–53.
- Van Niekerk, R. L. & Rzygula, R.** 2010. The perceptions and occurrence of sexual harassment among male student athletes with male coaches. *African Journal for Physical, Health Education, Recreation & Dance*, 49–62.
- Yhdenvertaisuuslaki** 2014. 1325/2014.